

Iconas u comics? : Tge maletgs dovra il carstgaun?

Autor(en): **Schönbächler, Daniel / Schaniel, Annalis**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **75 (1990)**

Heft 2

PDF erstellt am: **23.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881604>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

I C O N A S C O M I C S ?

Tge maletgs dovra il carstgaun?

P. DANIEL SCHÖNBÄCHLER

Translatà dal tudestg da Annalis Schaniel

Vus enconuschais la differenza? Las inas datti en baselgia, ils auters al kiosk. Vus vegnis strusch a supponer che jau as faciltesch la resposta cun mes essai. Mickey Mouse, Asterix e lur numerus uffants e biadis duain restar là nua ch'els èn — ed ils maletgs da Jesus, Maria ed ils sontgs era. L'in tutga en baselgia, l'auter betg. Ma cunquai n'è la dumonda anc ditg betg respundida.

Tge tatgain nus en l'album?

Prendain il cas che Vus possedias in album da fotografias . . . Mia mamma possedeve in tal, e nus uffants astgavan sfegliar lien durant ils dis d'enviern grischs e fraids contemplond cuntinuadamain ils maletgs. Mes bab na possedeve nagin. Nus tschertgavan la mamma e la chattavan immediat, er sche las fotografias eran vegnidas fatgas en in auter ambient, forsa en las vacanzas. Lura dumandavan nus la mamma tgi che las autras persunas sajan, ed ella numnava ils nums da sias amias. Nus

ans memorisavan ils nums ed als colliavan cun las persunas fotografadas, e per consequenza chattavan nus sias amias er sin autras fotografias.

Quai è la funcziun dals maletgs: els mussan quai che vegn preschentà uschia sco ch'igl è en realitad. Tschertas fotografias ans paran bunas, las autras betg. La fotografia da las nozzas da mes geniturs era buna. Ils buns maletgs cuntengnan per uschedir insatge dal character dal purtretà ed ans communitgeschan quai. Tras ils maletgs communitgain nus sco contempladers cun quai ch'è vegnì purtretà. Tals maletgs pon ins numnar «iconas». Quellas na ston a priori gia simbolisar insatge sontg. Sper ils maletgs da Cristus e Maria russ e grecs datti er las iconas profanas (e tuttina sentin nus ina tempru sontga, sche nus enconuschain las chaussas ed ils carstgauns en lur esser il pli profund — e per consequenza plazzain nus quels maletgs er en lieus impurtants).

Ma betg tut las fotografias vulan esser iconas. Insaquantas raquintan. E quai ch'ellas raquintan na sto betg adina esser d'impurtanza. La casualitad ha si'atgna fascinaziun, il particular ed extraordinari, l'episoda. En l'album da mia mamma devi bleras episodas, e las fotografias sa cumplettavan ad in'istorgia. Quai è la segunda funcziun dals maletgs: la raquintaziun u «narraziun».

Per mes emprim album hai jau battlegià ina fotografia da mia mamma, ina che ma plascha zunt bain. Probablamain l'aveva mes bab fatg cun «l'agfa-box». Ella ma mussa sco bolleret sper mia sora pli veglia. Nus sesin sin il banc davant chasa. Il fatg

spezial vi da questa fotografia è la corda che jau tegn enten maun. Jau sun apparentamain vidlonder da scuvrir il secret da quella, in fatg che mia sora persequite-scha cun ina tscherta skeptica retegnida. La situaziun fotografada represchenta in'episoda — ma nagin sa raquintar ella, er la fotografia betg, i na dat nagina cuntinua-ziun, il film è stgarpà. Quai che resta è dentant tuttavia betg mo in fragment d'in'istorgia persa. La fotografia tatga en mes album perquai che quel mument è daventà in'icona: uffants!

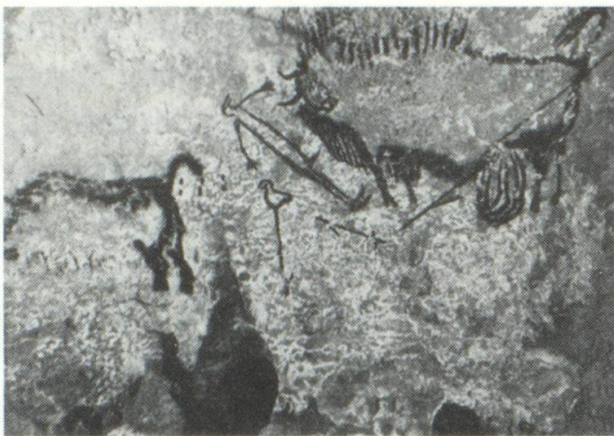
Fotografia d'uffant: episoda u icona u ina cruschada d'omaduas?

Il maletgs da cuvels e la dispita da maletgs

Il maletgs ils pli vegls appartegnan a las perditgas dals emprims carstgauns. Ad Altamira en la Spagna dal nord han ins scuvert l'onn 1879, en in labirint d'in cuvel paleolitic da 275 m lunghezza, maletgs dad animals da grondezza natirala: bisons, chavals, tschervas, portgs selvadis, lufs,

liuns da cuvel, bovs selvadis e mammutts. L'emprim han ins vuli disvalitar ils 150 maletgs d'auta qualidad ed als declerar sco sfalsificaziun, pertge che sa basond sin la teoria d'evoluziun da Darwin na pudev'ins s'imaginar, ch'il catschadur da mammutts da l'epoca glaziala saja stà in artist. Ma ils chats èn s'augmentads. Il 1940 han ins scuvert il cuvel da Lascaux en Frantscha. Oz conusch'ins passa 100 cuvels cun picturas, gravuras e sculpturas en la Spagna dal nord, las Pireneas e la Dordogne. Maletgs sin grip dal temp paleolitic han ins dal reminent er chattà en l'Italia, al Portugal, l'Uniun sovietica e la Mongolia. En tut cumpiglia l'art da l'epoca paleolitica passa 10 000 ovras.

Tge impurtanza avevan lura ils maletgs ch'èn vegnids fatgs tranter il 16 000 ed il 10 000 a. Cr. e che mussan ina cuntinuitad tecnica e stilistica remartgabla? Abbé Breuil, il spiritual e spezialist da cuvels franzos, carteva l'emprim vid ina magia da chatscha. Questa ipotesa na vala pli ozendi. Ma ils cuvels eran senza dubi lieux da cult perquai ch'els na servivan betg sco abitadi e las persunas nunelegidas n'avevan nagin access. Avevan lieu rits d'inizi-ziun? Ils purtrets dad animals n'eran en mintga cas betg regurdientschas ad episodas da safaris, mabain els avevan la funcziun dad iconas. En furma da maletgs represchentavan ellas quai ch'il carstgaun da l'epoca glaziala inscuntrava e considerava sco impurtant: las uschenumnadas «disclosure situations» (I.T. Ramsey) nua che sa furma il divin (il transcendent) sur quai ch'è vesaivel ora.

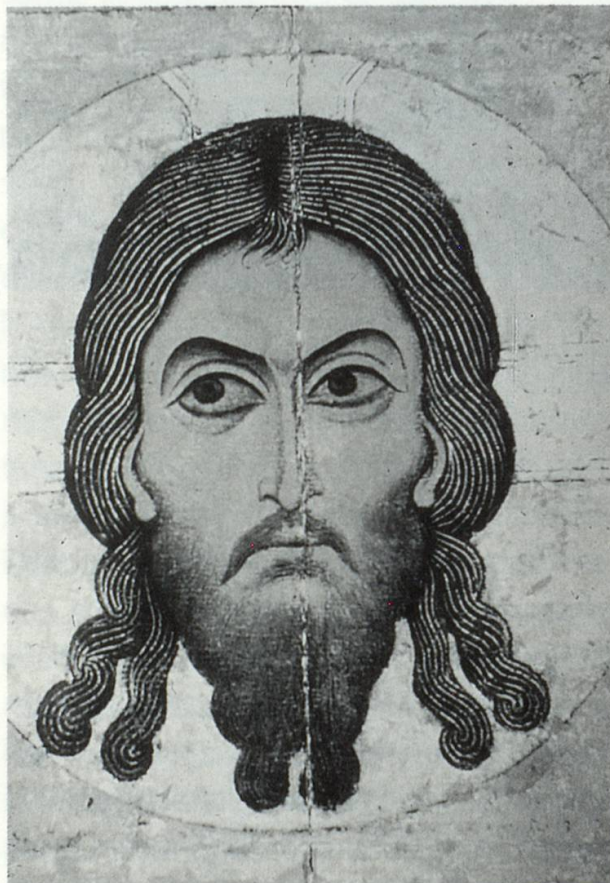

Maletg sin grip dal cuvel da Lascaux, enturn il 16 000 a Cr.

Suenter il temp paleolic è l'art da cuvel svanì. Ma ils simbols religios fundamentals han survivì tut las culturas arcaicas: l'animal selvadi, la gronda mamma, la muntogna, unfrenda u retg. En talas «iconas archetipicas» sa chattava la tentaziun d'influenzar quai che vegn mussà tras la represchentaziun sezza. Ma en quest proceder, resentì sco sacrilegi, sa chatta la ragisch dal scumond da maletgs: «Ti deis far a ti negins vuts e negins maletgs ni da quei ch'ei en tschiel sisura, ni da quei ch'ei ellas auas sut tiara. Ti deis buc adurar quels ni survir ad els; pertgei jeu, il Segner tiu Diu sun in Diu schalus.» (Ex. 20,4). Ma cur ch'ils Israelits han procurà danovamain in «vadè d'aur», è quai stà ina nova crudada en l'idolatria (Ex. 32).

Il scumond da maletgs giudaic valeva er durant il cristianissem tempriv. E quai tant dapli perquai ch'ils imperaturs romans pretendevan ina veneraziun divina per sasezs e per lur statuas. Pir suenter che l'imperatur Constantin era «convertì» al cristianissem ed aveva proclamà la libertad da religiun cun l'edict da toleranza

(313) da Milaun, han ils cristians bainspert resentì il basegn da posseder maletgs da veneraziun. En la baselgia orientala è nata la tradiziun dal «a-cheiro-poieton», dal maletg da Cristus betg creà da carstgauns, che ha lur ragisch en ina legenda. El è vegnì collià sco «mandylion» (sudari) cun l'istorgia da Veronica e daventà in'icona sco «vair maletg da Cristus» («vera ikon»). El mussa quella fatscha segnada da la passiuon che furma fin oz — cun ils chavels lungs e la barba simmetrica — tut ils tips da maletgs che domineschan en la baselgia orientala e ch'èn restads obligants tras tut ils tschientaners fin al temp preschent.

Mandylion — il vair maletg da Cristus, icona dal 12avel tschientaner

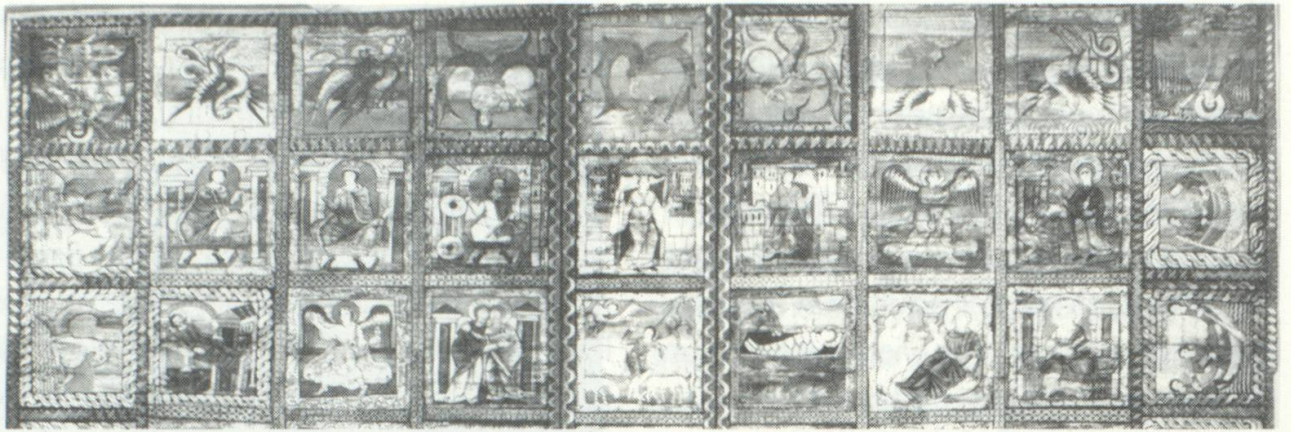
L'enclegientscha da l'icona da Cristus n'era dentant anc adina betg decidida, la dispita da maletgs bizantina è erutta. La decisiun cunter l'iconoclassem ha lura prendì il 2. concil da Nikaia (787) a favur da la veneraziun da maletgs. Quest concil ha differenzià tranter aduraziun (Latreia) che tutga sulettamain a Dieu e veneraziun (proskynesis) ch'ins pudeva drizzar als maletgs sontgs. Il cult da maletgs era damai in cult relativ, cun ils plets da Baseli il Grond: «L'onur dal maletg sa referescha a l'onur da l'original.» L'icona è damai «mistagogica», q.v.d. ella ans maina al vair misteri da la cardientscha. Ils babs dal concil da Nikaia han decidì ch'ins possia plazzar sper ils purtrets da la crusch prezius ed animants er ils purtrets sontgs e venerabels da noss Segner, da la mamma da Dieu e da tut ils sontgs. Ch'igl ha dentant adina puspè dà violaziuns da maletgs al decurs dal temp medieval e cunzunt durant la refurmaziun cumprova, che la relaziun tranter maletg e purtretà, e cunquai la muntada d'«iconas», maina adina puspè a malchapientschas.

Dal maletg a l'istorgia da maletgs

Cunzunt al vest hai dà in spustament a la «narratio» bunamain senza ch'ins ha fatg persenn. A la fin da quest svilup era il maletg mo anc illustraziun, decoraziun ed instrument pedagogic. Picturas da cudeschs romanas accumpognan il text da l'evangeli. Il palantschieu sura da la baselgia Son Martin da Ziran ans raquinta

l'istorgia da Jesus da Nazareth. Las sculpturas dals portals e capitels dals doms romans (er quels da la catedrala da Cuir) han perpetnisà en crap l'istorgia da tschiel e terra e dal salvament. Quest mund da maletgs è per uschedir ina «biblia pape-rum», ina «bibla dals paupers» che na san leger — damai in'istorgia da maletgs. En ina tala perspectiva daventa il maletg mo pli ina chausa provisoriala u perfin da valor inferiura en cumparegliaziun cun il pled. Ils artists romans n'avevan segiramain betg quell'intenziun — els chapivan il mund simbolic da lur perspectiva teologica tuttavia en il senn da l'«icona», sco reflex da quai ch'è atgnamain manegià, perfin sche las singulas visiuns s'extendevan ussa er ad in'istorgia da maletgs.

En tge relaziun stattan atgnamain il pled ed il maletg? È il maletg mo in med auxiliar provisorial per dar al curt fenomen acustic dal pled ina furma visuala cuzzai? Lura stuess il maletg gea daventar secundar en quel mument che la scrittira è vegnida inventada e svanir lura. Sin il pli vegl stgallim da la scrittira, l'uschenunada pictografia, represchentava il maletg in causal correspondent, il pictogram era independent dals plets da la lingua utilisada. Durant il svilup a la scrittira da plets correspundeva mintga maletg ad in pled, las hiroglifas da l'Egipta antica represchentavan pli e pli fitg la furma fonetica dals plets. Partind dals plets monosilabics è ins vegnì a la scrittira da silbas e da quella a la scrittira da bustabs. Finalmain èsi lura reussì da scriver mintga lingua cun ils paucs segns grafics da l'alfabet. Cunquai

Extract da l'istorgia da maletgs da la baselgia romana da Ziran

han ins però er acceptà in'alineaziun da la realitad. Il pled stampà ha transfurmà il mund en in object da l'imaginaziun (Susann Sonntag).

Ha il maletg damai fatg ses servetsch? Documents illustrads da l'Egipta èn accumpagnads consequentamain da hiroglifas. En questa cultura sa chattavan il maletg ed il pled en in bun equiliber quai ch'appartegneva la manifestaziun visuala. En noss svilup persunal datti in equivalent: sco uffants avain nus empruvà da disegnar ed avain producì quattras messadis visuals. Cur che nus avain emprendì a scriver avain nus integrà plaun a plaun differents plets (nums e designaziuns, lura forza entiras frاسas). Pli tard è il maletg svanì e nus avain emprendì da communitgar mo cun text. Il maletg era mo pli decoraziun. I dat anc adina gasettas elitarras (Times, Le Monde) che renunzian dal tuttafatg a maletgs sa drizzond als lecturs sulettamain tras il pled stampà. Da l'auter maun datti las gasettas che reduceschan pli e pli fitg il linguatg cun sia structura da text cumplexa e che han in fitg bun esit

sco «gasetta da maletgs». E quai che muntavan pli baud ils romans trivials bunmargads èn oz ils comics: disegns e nivlettas han chattà ina moda e maniera da coesistenza frappanta.

Iconas e comics en la domena sacrala

A l'entschatta avain nus ditg: l'in datti en baselgia, l'auter al kiosk. Ma ils comics vegnan pli e pli en moda: fin ussa na chatt'ins lur definiziun ni en il Brockhaus ni en il lexicon d'art usual. Ma a Turitg datti ina libreria che venda exclusivamain comics. Ed ad Angoulème al sidvest dalla Frantscha pon ins visitar il «Centre nationale de la bande dessinée et de l'image», il pli grond museum da comics dal mund. Ils comics, pli baud taxads sco ruinaders da l'intelligenza dals uffants, èn daventads ina part impurtanta da la cultura populara. Vegnan il comics bainbaud er integrads en baselgia?

Sch'il character dals comics na sa manifestass auter ch'en la cumbinaziun da ma-

Episodas da la vita da Son Martin . . .

letg e scrittira avessan els lur ragisch già lunsch en il passà: p.ex. las inscripziuns ch'ins ha chattà tar ils anghels da l'annunziaziun da l'epoca gotica tardiva: «Ave Maria gratia plena» u tar Giuannes sut la renumada cruscha da Grünewald, il text plazzà tranter la bucca averta per discurre ed il lung det mussader: «Illum oportet crescere, mes autem minui» — quel sto crescher, jau dentant stoss prender giu. La neogotica e la neoromanica dal 19avel tschientaner istoric cumbinavan cun preferientscha il maletg ed il pled da maniera sumeglianta. Ed er tar ils «moderns» da l'art pli nov sacral datti exempels avunda, fin a Ferdinand Gehr.

Ma ils comics n'existan betg sulettamain

da la cumbinaziun da maletg e scrittira. Ils maletgs dals comics han in'atgna qualidad furmala: lur caracter è il disegn e lur furmas vegnan reducidas a conturas simples sin la surfatscha, la profunditad e las crushadas èn daventadas secundaras: Ils comics vulan esser bain legibels (betg mo il text en las nivlettas). Lur figuras han da far insatge cun quels «maletgs da colurar» che nus enconuschain dals cudeschs d'uffants. In temp parevan tals maletgs d'esser l'ideal d'in tschert art sacral. Fritz Kunz (1868-1947), in pictur d'art sacral renumà, fascheva part da quel stil artistic; l'exposiziun retrospectiva, che ha gè lieu il 1990 a Zug al «Museum in der Burg» ed extracts ordlonder en vegnids exposts pli tard a Mustér en il museum da la claustra, ha mussà tals connexs.

Naturalmain na malegiava Fritz Kunz nagins vairs comics, sias figuras na possedan naginas nivlettas. Ma l'ideal stilistic dals disegns da comics chatt'ins analogamain er en sias frescas. Ins vuleva cuntanscher quella simpladad ed evidenza da la furma savens desiderada che renda populara la

. . . en la baselgia claustrala da Mustér

preschentaziun. A caschun d'ina visita a baselgias gist restauradas al conturn da Basilea ha in architect ditg avertamain: las staziuns da la via da la crusch avain nus puspè colurà per questa plaiv da lavurers esters; las scenas en «furma da pizieuta» daventan en in tschert senn simplas e bain legiblas, sco tar ils comics. La giustificaziun da tals maletgs en il sector sacral è damai in basegn e perquai strusch dipitaivla da bell'entschatta: Ins sto dentant dumandar suenter la muntada d'in tal art. La furma dals comics lubescha differents cuntegns (e la mentalità da la preschentaziun fiss d'examinar). Ma la furma nun è neutrala, ella è già segnada da chaussas enconuschentas e stgaffescha perquai associaziuns ed aspectativas. Il pli significant ma para il fatg che comics èn senza dubi «narratio», che tut lur cumponentas han mo ina finamira: leger spert l'istorgia da maletgs, dapli na vulan els. Il comic nun è qua per vegnir contemplà (e perquai spetg'ins già «vess» sin il proxim). Nagin utilisescha in comic per ina meditaziun. Per quai dovri insatge auter: l'icona che na sa cuntenta cun la surfatscha da las noziuns, ma che maina a la profundità dals simbols. En la chaplutta Sogn Benedetg sur Sumvitg p.ex. tschertg'ins adum-

batten maletgs che raquintan istorgias. Ma sch'ins spetga en silenzi ed avertadad poi succeder che la chaplutta sezza daventa «icona».

Sche nus ans faschain ussa anc ina giada la dumonda: «Tge maletgs dovra il carstgaun?, lura pudain nus responder quietamain: «Tut tenor!»

Chaplutta Sogn Benedetg sur Sumvitg